

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate, de
Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non
Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Disp. I. De lege in communi

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78232)

DISPUTATIO PRIMA.

De Lege, in communi.

Ad quæst. 90. D. Thomæ, & duas sequentes:

UM juxta Apostolum ad Roman. 6. peccati cognitio per legem habeatur, ipsumque peccatum legis transgressio sit, ad perfectiorem Tractatus de peccatis intelligentiam, tractationem de legibus subjungimus. Et quia recta doctrinæ methodus exigit, ut ab universalibus ad particularia descendamus, primò agemus de lege in communi, deinde varias ejus species exponemus.

ARTICULUS I.

Vtrum lex essentialiter pertineat ad intellectum, vel ad voluntatem?

§. I.

Quibusdam præmissis referuntur sententia.

Notandum primò, hoc nomen *lex* dici, vel à legendo, eò quòd homo in ipsa legit quòd illi agendum vel omittendum est, aut quia leges olim scripto tradebantur, ut ab omnibus legerentur, ut Ildorus ait lib. 2. Etymol. cap. 10. Vel ab eligendo, ut Cicero lib. 1. de legibus censet, quia ipsa lex est regula eligendorum. Vel juxta D. Thomam hic art. 1. Cassiodorus, & Damasceni commentatorem, lib. 4. sol. cap. 23. à ligando, quia per eam ligantur subditi ad ipsius observantiam, ut ait S. Doctor. Vel ut loquitur Cassiodorus apud prædictum Damasceni commentatorem, eò quòd animos nostros liget, suisque teneat obnoxios constituit. Et hæc etymologia fundamentum habet in Scriptura, in qua leges sapientis ab hoc effectu ligandi, vincula appellantur: Psal. 2. Dirumpamus vincula eorum. Jeremia 2. A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti: Non serviam.

Notandum secundò ex Sylvestro, verbo *Lex* num. 1. hæc nomina *lex*, *jus*, *statutum*, aut *constitutio*, idem significare. Dicitur enim *jus*, quatenus ostendit unicuique tribuendum esse quòd suum est. Dicitur *statutum*, quia stabile & firmum debet esse ad omnes. Dicitur *constitutio*, quatenus plurium consilium & consensus debet præcedere & concurrere ad stabiliendam legem. Denique dicitur *lex*, quatenus per eam ligantur subditi ad ipsius observantiam.

Notandum tertio, nonnulla esse, quæ non nisi improprie leges appellantur, cujusmodi est naturalis inclinatio & impulsio appetitus sensitivi ad malum, quæ ad Roman. 7. vocatur *lex peccati*; & naturalis a quantum necessitas à Deo imposita ne transeant fines suos, Proverb. 8. Quando appendebat fundamenta terræ, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos; id est quando ponebat causas, quibus intra certos terminos aquæ continerentur. Demum *lex* accipitur lato mo-

do pro norma seu regula quarumcumque actionum tam intellectus quam voluntatis, ut cum dicimus leges Dialecticæ & Grammaticæ. De lege sic late & improprie accepta, non agimus in presenti, sed illam in propria & stricta acceptione, prout est regula & mensura actuum humanorum, consideramus.

Demum existentiam seu necessitatem legum, ut certam & manifestam supponimus; eam enim insinuat ipsa natura creature intellectualis, quæ cum non possit esse sibi regula moralium operationum, necessitatis eget aliquo superiore, à quo certà lege & normâ in suis operationibus dirigatur, ne à fine ad quem creata est aberrer. Cum enim ipsa natura defectibilis sit, & à fine honestatis ad quem inclinatur, deflectere possit, necessitatis est aliqua lex, quæ illam per certam normam ad suum finem dirigat. Quæ ratio non solum demonstrat necessitatem legis naturalis ad finem naturalem consequendum, sed multò magis necessitatem legis supernaturalis ad finem supernaturalem obtinendum; nam cum hic sit altior, & humanæ menti naturaliter ignotus, homo non potest ad illum pertinere, nisi & altiori lege dirigatur, & auxilijs supernaturalibus adjuvetur. Eadem ratio probat, in omni statu legem necessariam fuisse creaturæ intellectuali, cum in omni statu maneat subiecta Deo, & dirigibilis in ordine ad aliquos saltem actus, quibus finem suum naturalem vel supernaturalem consequatur.

Potest etiam legum necessitas ac utilitas ipsâ experientiâ comprobari, cum constet nullam Rempublicam absque legibus stare posse; alioquin adulteria, furta, homicidia, & quælibet alia scelera, quæ statim Rempublicam funditus evertunt, impunè grassarentur, juxta illud vulgatum Augustini: *Memorâ justitiæ (quæ per leges potissimum statuitur) quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Cui etiam consonat illud Ildori lib. 5. Etymologiarum vel Originum cap. 20. *Facta sunt leges, ut humano sætu humana coerceatur audacia; tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refranctur notendi facilitas.* Quare merito ait Aristoteles 3. Rhetoricorum, *Rempublica salutem in legibus constitutam esse.*

Huc revocari possunt quædam legis encomia, quibus ejus necessitas & utilitas optime declaratur. Nam lege 1. ff. de legibus sic dicitur: *Lex est commune præceptum, virorum prudentium consilium; & licet torum correctio, communi Republicæ sponsio.* Dicitur etiam *lex mens & consilium æquitatis, virtutum adiutrix, vitiorum expultrix, justitiæ lumen ac columen, mentis lucerna, & regula actionum humanarum.* Demum ut ait Augustinus lib. de Spiritu & littera: *Lex data est, ut gratia acquireretur; gratia data est, ut lex adimpleretur.*

Hic

5. His suppositis, quantum ad nomen, & necessitatem, atque existentiam legis, ut ipsius quidditatem & essentiam declaremus, inquirimus, an lex essentialiter ad intellectum vel ad voluntatem pertineat, & cujus ex illis potentis actus existat? In cujus difficultatis resolutione tres reperio Theologorum sententias. Alii enim censent, legem ad voluntatem pertinere, alii ad intellectum, alii ad utramque potentiam. Primum docent Alphonsus à Castro lib. 1. de lege pœnali cap. 1. Joannes Medina Codice de Oratione quaest. 2. & Suarez lib. 1. de legibus cap. 5. num. 24. ubi legem in Principe existentem ait esse actum ipsius voluntatis iustæ & rectæ, quo vult inferiorem obligare ad hoc vel illud faciendum. Secundum asseritur à D. Thoma hic art. 1. & ab omnibus ejus Discipulis, quos sequuntur Vazquez & Valentia, Azorius, & alii. Tertium denique sententiam, in utroque actu intellectus & voluntatis essentiam legis constituentem; tuncur Gerson Alphabero 2. de potestate Ecclesiæ, considerat. 13. qua est de origine juris & legum, Gregorius Ariminensis in 1. dist. ultimâ quaest. unica, & Beccanus in Tractatu de legibus cap. 1.

§. II.

Sententia D. Thomæ præfertur.

Dico igitur, lex, quantum ad suam substantiam, consistit in actu intellectus, sed præsuppositivè, & de connotato, importat actum voluntatis.

6. Prima pars est D. Thomæ hic art. 1. ubi illam probat primò, in argumento *sed contra*, ex eo quod ad legem pertinet præcipere & imperare: Sed hoc essentialiter pertinet ad intellectum, ut ostenderit supra quaest. 17. art. 1. ubi sic ait: *Imperare est essentialiter actus rationis, imperant enim ordinat eum cui imperat ad aliquid agendum, intimando, vel denuntiando: Sic autem ordinare per modum cuiusdam intimationis est rationis.* De quo fusè in Tractatu de actibus humanis.

Diff. 11. ad 3. Deinde in corpore articuli sic discucit: Lex nihil est aliud, quam regula quædam & mensura humanorum actuum, secundum quam inducitur quis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; Sed regulare & mensurare actus humanos, ad rationem pertinet: Ergo lex quantum ad suam substantiam est aliquid rationis. Minor patet, Majorem verò sic ostendit. In unoquoque genere id quod est principium, est mensura & regula illius generis; nam unitas quæ est principium numeri, est mensura omnium numerorum; & motus primus cœli; qui est primus in genere motuum, est mensura omnium motuum corporum inferiorum: Sed ratio est primum principium actuum humanorum: Ergo regulare & mensurare actus humanos, ad rationem pertinet.

7. Potest in super suaderi conclusio hac ratione: Essentiale est legi obligare subditum sibi ad agendum vel omittendum aliquid; unde, ut supra ex D. Thomæ, & Cassiodoro dicebamus, lex à ligando dicitur: Sed sola voluntas superioris non obligat subditum, quantumcumque cognoscat illum, donec ipsi intimeretur: Ergo ratio legis non in actu voluntatis, sed in præcepto, aut intimatione intellectus consistit. Major constat, Minor etiam est certa, etsi enim aliquis sciat voluntatem Principis sui esse ut faciat aliquid, non tenetur facere, quousque sibi intimeretur. Item

Tom. III.

A Religiosus non tenetur facere voluntatem sui superioris ante intimationem. Contra verò, si aliquid præcipiat superior, etiam si non habeat voluntatem ut ponatur in executione, tenetur subditus exequi; sicut Abraham, instante præcepto Dei, tenebatur filium Isaac sacrificare, licet Deus non haberet voluntatem efficacem, ut sacrificaretur.

His addi possunt plura Scripturæ loca, quibus lex nomine lucis significatur: Psalm. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui.* Psalm. 18. *Præceptum Domini lucidum illi, inmans oculos: Proverb. 6. Mandatum lucerna est, & lex lux.* Item Chaldaicè lex dicitur *Vrajeta*, à verbo *Vr*, quod est illuminare, quasi ejus munus sit lucere, splendescere, & illuminare: Sed lumen ac illuminatio ad intellectum pertinent, cum illuminatio in spiritualibus, nihil aliud sit, quam veritatis manifestatio, juxta illud ad Ephes. 5. *Omne quod manifestatur lumen est.* Ergo lex, quantum ad suam substantiam ad intellectum pertinet. Unde Augustinus lib. 1. de libro arbit. cap. 6. legem dicitur, *rationem jurem, cui semper obtemperandum est.* Et Cicero lib. 1. de legibus, legem naturalem sic describit: *Lex (inquit) est ratio summa insita in natura, quæ jubet ea quæ faciendâ sunt, prohibetque contraria.*

Quod verò lex præsuppositivè & de connotato importet actum voluntatis, ut secunda pars conclusionis asserit, manifestum est: Tum quia proprium est legis movere subditos ad aliquid agendum: Solus autem intellectus absque voluntate non potest movere. Tum etiam, quia lex non pertinet ad intellectum speculativum; sed ad practicum, & consistit, ut ostendimus articulo sequenti, in actu imperii: Sed actus imperii, licet elicivè, & quantum ad substantiam, sit ab intellectu, supponit tamen & connotat actum voluntatis, à quo efficaciam & vim movendi participat, ut docet D. Thomas supra quaest. 17. art. 1. Ergo licet lex quantum ad suam substantiam ad intellectum pertineat, præsupponit tamen actum voluntatis, illumque de connotato importat. Unde si nihil aliud velint Gregorius, & Beccanus, alique Authores, qui legem ad intellectum & voluntatem pertinere existimant, à veritate non aberrant; si verò intendunt, legem substantialiter & ex æquo ad voluntatem & intellectum spectare, falsum asserunt, cum repugnet unum simplicem actum esse elicivè & quoad substantiam à duabus potentis.

§. III.

Solvuntur objectiones.

Objiciunt in primis Adversarii aliqua Scripturæ testimonia, in quibus lex Dei appellatur voluntas Dei: Psalm. 39. *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus meus vultui, & legem tuam in medio cordis mei.* Psalm. 102. *Notas fecit vias suas Moysi, filio Israel voluntates suas;* id est leges & præcepta sua. Et 2. Machab. 1. *Dei vobis cor omnibus ut colatis eum, & fatiatis ejus voluntatem, id est legem ejus servetis.*

Leges quoque civiles dicuntur esse placita Principum, Institut. de jure naturali, gent. & civili §. *Constat*, ibidemque §. *Sed & quod dicitur: Quod Principi placuit, legis habet vigorem.* Et Augustinus lib. 4. de civit. Dei cap. 6. *Arbitria (inquit) Principum pro legibus erant.* Deinum Aristoteles in Rhetoricâ ad Alexandrum, cap. 1.

§ II 3

2. af.

2. affirmat legem esse communem civitatis consentum. Et Cicero lib. 1. de legibus docet legem ab electione dictam esse. Ergo lex non pertinet ad rationem, sed ad voluntatem.
10. Verum ad hæc facile responderetur cum Magistro Soto lib. 1. de iustitia quaest. 1. art. 1. illa testimonia non convincere legem esse actum voluntatis elicitive, & quantum ad substantiam, sed solum illum præsupponere, & connotare; subindeque illa probare quidem secundam partem nostræ conclusionis, sed non impugnare primam. Lex ergo Dei in Scriptura Sacra, voluntas eius appellatur, vel quia voluntatem Dei supponit, vel quia est signum illius, nam inter signa voluntatis divinæ, quæ recenset D. Thomas 1. part. quaest. 19. art. 12. unum est lex seu præceptum. Interdum verò leges divinae in Scriptura Dei iudicia appellantur Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestavit eis*; quia consistunt formaliter in actu intellectus intimante & denuntiante Dei voluntatem. Idem dicendum ad alia testimonia, lex enim electio, vel arbitrium Principis appellatur, quia arbitriū & electionem Principis sequitur, cum scilicet præcipitur quod Princeps elegit & decrevit.
11. Obijciunt secundò: Munus legis est inovere subditos ad rectè operandum, seu ad eliciendam operationem ipsi conformem: Sed movere ad exercitium operationis in ordine ad aliquem finem, spectat ad voluntatem, ut docet D. Thomas supra quaest. 9. art. 1. idque convincit ipsius ratio, nempe quia objectum voluntatis est finis, qui est primum principium in agendis: Ergo lex ad voluntatem pertinet.
12. Respondeo, munus legis esse movere subditos ad rectè operandum, non quomodo cumque, sed intimando, & loquendo, quod est proprium intellectus, non autem voluntatis, cui solum convenit movere per modum impellentis, & quantum ad exercitium actus.
13. Obijciunt tertio: Ferre legem est actus iustitiæ legalis, cum lex ordinetur ad bonum commune, quod à iustitia legali respicitur: Sed iustitia legalis est virtus in voluntate residens: Ergo lex pertinet ad voluntatem.
14. Respondeo negando Majorem, nam condere legem non est actus iustitiæ legalis, sed prudentiæ politicae aut regalis; unde divina Sapiencia Proverb. 8. ita de se loquitur: *Per me Reges regnant, & legunt conditores iusta decernunt*. Prudentia tamen politica vel regalis, quæ leges habet condere, actum iustitiæ legalis bonum commune intendens præsupponit. Unde lex essentialiter & formaliter ad intellectum pertinet, licet connotet ordinem ad voluntatem, cuiusque actum præsupponat, ut in secunda parte conclusionis declaravimus.
15. Obijciunt quartò: Lex nihil aliud est, quam regula quædam & mensura humanorum actuum, ut supra dicebamus: Sed regulare humanos actus, pertinet ad voluntatem, ut docet D. Thomas 2. 2. quaest. 105. ubi asserit voluntatem divinam esse primam regulam, quæ actiones humanæ regulari debent, voluntatem verò Prælatorum esse secundam regulam participatam à prima: Ergo lex pertinet ad voluntatem.
16. Respondeo quod voluntas divina est prima regula humanorum actuum, ut dirigitur à ratione divina, & non aliàs, ac proinde ratio primæ regulæ humanorum actuum competit per se primò rationi divinæ, & participativè rationi
- A creata; unde etiam voluntas Prælatorum non dicitur secunda regula actuum humanorum, participata à prima, nisi prout dirigitur à ratione creata; & sic intelligendus est D. Thomas loco citato, cum docet voluntatem divinam esse primam regulam actuum humanorum, & voluntatem Prælatorum secundam regulam, participatam à prima.
- B Obijciunt quintò Authores tertiæ sententiæ, existimantes legem ad intellectum & voluntatem ex æquo pertinere, D. Augustinum, qui lib. 22. contra Faustum, cap. 27. legem æternam definiens ait, esse aut rationem, aut voluntatem divinam.
- B Verum hoc frivolum est, nam S. Doctor dicens, legem æternam esse intellectum aut voluntatem Dei, non intendit illam ex æquo pertinere ad utramque potentiam, sed ad unam vel aliam, disjunctivè, volens consulto ab his opinionibus abstinere, quia nihil ad suum propositum conducebant. Loco verò supra citato libri primi de libero arbitrio, determinans ex professo hanc questionem, quam in libris contra Faustum indecisam reliquerat, legem definit, rationem summam, cui semper obtemperandum est, subindeque eam ad solum intellectum quoad substantiam pertinere, manifestè declarat.

§. IV.

Corollarium notatu dignum.

EX dictis colligitur contra Lorcam, & quosdam alios Recentiores, legem non consistere essentialiter in actu iudicii practici intellectus, sed in actu impetii, seu potius in aliquo per ipsum constituto.

Pro intelligentia hujus corollarii breviter explicandus est ordo actuum intellectus & voluntatis, qui ad legis constitutionem intervenit. Unde sciendum est, quod legislator cognoscens bonum commune, quod maxime in pace & tranquillitate Reipublicæ consistit, intendit hoc bonum, & ex ejus intentione statim sequitur consultatio de mediis quibus illud assequatur, quæ consultatio est actus intellectus practici, qui dicitur cubilia, ut docet S. Thomas 2. 2. quaest. 51. art. 1. & 2. Deinde sequitur iudicium intellectus practici, quod est terminus consilii, & nihil est aliud quam sententia intellectus approbantis hoc medium præ illo, pro quo actu dirigendo ponitur alia virtus in intellectu, adjuncta prudentiæ, quæ dicitur synechis, ut tradit idem S. Doctor ibidem art. 3. Postea sequitur electio voluntatis, quæ elegit medium quod iudicatur convenientius in ordine ad assecutionem finis, pro qua elicienda ponuntur virtutes morales in voluntate, & in appetitu sensitivo. Denique sequitur alius actus intellectus, qui dicitur imperium practicum, quo per modum ordinationis & intimationis intellectualis, Princeps efficaciter præcipit subditis id quod convenientius iudicavit & elegit ad bonum Reipublicæ consequendum: pro quo actu ponitur prudentia, ut constat ex D. Thoma 2. 2. quaest. 47. præcipue art. 8. Dicimus ergo legem non consistere in actu illo iudicii practici intellectus, qui antecedit electionem. Ratio est, quia ut supra dicebamus ad legem pertinet præcipere: Sed iudicium de aliquo faciendo salvatur sine præcepto: Ergo lex non pertinet essentialiter ad actum iudicii qui antecedit electionem, sed ad actum impetii qui electionem subsequitur.

Constit.

Confirmatur : De ratione legis est obligare subditum ad aliquid agendum , ut patet ex supra dictis : Sed in iudicio intellectus practici non includitur hæc obligatio , nam optimè stat Principem iudicare esse conveniens ut subditus aliquid operetur , taleque iudicium innotescere subdito , & tamen ex vi illius non obligari , dum non accedit intimatio , quæ ei præcipitur ut illud operetur : Ergo lex non consistit essentialiter in actu iudicii practici , antecedente electionem , sed in actu imperii ad illam subsecuto , quo Princeps ordinat subditum ad aliquid agendum , intimando , vel denunciando .

20. Dixi autem , vel potius in aliquo per ipsum constituto , quia licet lex constituatur per ipsum actum imperii , in eo tamen non consistit formaliter , sed in aliquo ab imperio formaliter distincto , & ab ipso originato , nimirum in quodam dictamine aut verbo practico ipsius actus imperii , ut docet Conradus hic art. 1. dicens : *Lex est aliquis rationis sicut dictamen ejus , ab ipsa & in ipsa existens subjective tanquam terminus actus intelligendi practici , scilicet imperii .* Et infra circa solutionem secundi : *Lex (inquit) pertinet ad actum rationis practice , tanquam ejus dictamen & verbum practicum .*

21. Id etiam colligitur ex D. Thoma hic art. 1. ad 2. ubi ait quod sicut in operationibus externis est distinguere operationem & operatum per ipsam , sicut & diffinitum ab & diffinitione distinguitur ; ita in actibus intellectus tam practici , quam speculativi distinguuntur actio & terminus productus per illam , ut in intellectu speculativo terminus primæ operationis est definitio , secundæ verò est enuntiatio , & tertiæ argumentatio : in practico autem sunt propositiones & dictamina practica , quæ fiunt per actiones practicas intellectuales , de quorum numero est lex , quæ est quoddam constitutum per actum rationis , nimirum quoddam dictamen practicum , seu verbum dictatum per actum imperii .

22. Ratio etiam id suadet : Lex enim habet se ad intellectum & ejus actum , sicut idea se habet ad intellectum artificis & artem , utraque enim est mensura , regula , & exemplar ; illa quidem morum , ista verò rerum per artem faciendarum : Sed ideo est terminus mediæ artis in intellectu productus : Ergo & lex erit terminus medio imperio productus , & verbum practicum illius .

23. Confirmatur : Lex est in intellectu Principis non tantum subjective , sed etiam objective , tanquam cognitum in cognoscente , Princeps enim dum legem profert , ad eam attendit , & ipsam cognoscit : Ergo non est actus intellectus practici , sed potius ipsum verbum practicum , & terminus conceptionis practice , & imperii , quo Princeps subditos ordinat ad aliquid faciendum .

ARTICULUS II.

Virum de ratione legis sit , quod ad commune bonum ordinetur , quod sit perpetua , & quod pro communitate feratur ?

§. I.

Triplici conclusione hæc triplex difficultas resolvitur .

24. Dico primò : De ratione legis est , quod sit propter bonum commune . Ita docuit Pla-

A to lib. 1. de legibus , ubi ait , *leges condendas esse publicæ pacis gratiâ , & Cicero , qui similiter lib. 1. de legibus dicit constituendas esse leges publicæ salutis causâ .* Idem docet Iudorus lib. 5. Etymologiarum , ubi ait quod *lex est nullo privato commodo , sed pro communi utilitate civium conscripta , juxta illud duodecim Tabularum , Salus populi , suprema lex esto .* Item S. Basilius homil. 12. in principium Proverbiorum , non longè ab initio , dixit leges debere esse ad consequendum in communi bono utilitatem , & non ad privata commoda respicientes . Ibidemque addit , in hoc tyrannum à Rege differre , quod ille sua ipsius quomodocumque & undecumque respicit , ac tucur ; hic subditis consulere tantum querit . Et Aristoteles 8. Ethic. cap. 10. initio : *Tyrannus (inquit) suam , Rex subditorum utilitatem spectat .* Denum omnes Theologi & Juristæ in eo conveniunt , de ratione & substantia legis esse , ut pro bono communi feratur . Unde lex naturalis tendit de se ad bonum commune totius naturæ humanæ ; leges divinæ positive , tendunt omnes ad Dei gloriam , & communem hominum utilitatem , juxta illud Isaia 51. *Lex à me exiet , & iudicium meum in lucem populorum requiescet .* Leges quoque humanæ , tam civiles , quam Ecclesiasticæ , referuntur res ipsæ & omnino referri debent ad bonum commune , & ad illud esse utiles ; alioquin feruntur invalidè ,

B & verè leges non sunt ; nam potestas ferendi leges non est data hominibus , sive à Deo , sive à Republica , nisi propter bonum commune . Eandem veritatem demonstrat S. Thomas hic art. 2. duplici ratione . Prima sic breviter ac perspicue à Conrado proponitur : Lex est in intellectu practico circa illa quæ sunt ad finem : Ergo debet reduci & regulari per prima principia intellectus practici : Sed primum principium in practico est ultimus finis & beatitudo : Ergo lex omnis regulari debet & reduci ad ultimum finem seu beatitudinem , quæ est commune bonum ; Unde lex naturalis ordinatur ad beatitudinem naturalem , quæ est bonum commune sibi proportionatum ; lex verò supernaturalis , ad beatitudinem supernaturalem ; civilis autem ordinat cives in beatitudinem politicam civitatis aut regni , quæ est bonum sibi proportionatum , maximeque in tranquillitate & pace Republicæ consistit .

C Dices contra hæc rationem : Lex essentialiter pertinet ad intellectum , ut articulo præcedenti ostendimus : Ergo non respicit bonum commune ut ultimum finem . Consequentia videtur manifesta , ultimus enim finis non respicitur nisi à voluntate , cum sit ejus objectum . Respondeo , concessio Antecedente , distinguendo Consequens : Non respicit ultimum finem , sub ratione boni , concedo , sic enim pertinet ad voluntatem . Sub ratione veri , diligendo scilicet & imperando in ordine ad illud , nego consequentiam , hoc enim proprium est intellectus .

25. Secunda ratio D. Thomæ est : Lex ordinat hominem ad debitum finem illius : Sed debitus finis hominis est felicitas seu bonum commune : Ergo lex essentialiter respicit bonum commune . Major constat ex ratione præcedenti , Minor sic probatur à D. Thoma . Quælibet pars ex natura sua ordinatur ad totum , sicut imperfectum ad perfectum : Sed homo est pars totius communitatis perfectæ : Ergo per se ordinatur ad totam communitatem : At hæc tota communitas

26. Dico primò : De ratione legis est , quod sit propter bonum commune . Ita docuit Pla-

27. Dico primò : De ratione legis est , quod sit propter bonum commune . Ita docuit Pla-

tas per se ordinatur ad suam felicitatem & commune bonum, cum respiciat illud ut propriam perfectionem sibi proportionatam, & finem sibi proprium: Ergo de primo ad ultimum, homo ordinatur ad bonum commune, illudque ex propria natura respicit.

28. Demum suaderi potest conclusio hoc discursu: Potestas legislativa, quæ est in Principe, respicit essentialiter bonum commune: Ergo & lex. Consequentia patet, nam actus cuiuscumque potentia cuius est actus. Antecedens probatur: Omnis potestas condendi leges, quæ est in Principibus, vel est à Deo, vel à populo: Si à Deo, conitatur omnem conferri propter bonum commune, cum Deus tale bonum præcipue intendat. Si à populo, idem patet, nam sicut illam conferunt omnes, ita eo fine & animo conferunt, ut ad publicam ipsorum bonum exerceatur, non verò ut ad privatum ipsius Principis commodum referatur. Unde in Concilio Toletano 8. cap. 10. præcipitur, ut qui eligetur in Regem, juret non prospicere proprii iura commoda, sed providere patriæ, gentique suæ.

Confirmatur: Inter causam efficientem seu moventem, & finalem, debet esse proportio: Atqui leges non conduntur nisi ab his qui præfunt multitudini, qui que sunt superiores quolibet particulari homine, in eam multitudine contento: Ergo in bonum commune totius multitudinis dirigi debent.

Dico secundò, de ratione legis est, esse stabilem & permanentem, ac durare & obligare quoad usque revocetur, subindeque esse aliquo modo perpetuam.

29. Colligitur ex cap. ultimo de officio legati, ubi dicitur statutum legati habere vim legis & perpetuò durare. Unde Doctores communiter hoc discrimen ponunt inter præceptum ab homine datum, per modum præcepti personalis, & latum per modum legis seu constitutionis, quòd purum præceptum expirat per mortem præipientis. *Mandatum*, Cod. *Mandati*, non verò lex, seu statutum, quia lex non moritur, ut notant Abbas & alii in caput *Irrefragabili*, §. *Ceterum*, de officio Ordinarii.

30. Patet etiam hæc veritas inductione, nam lex æterna, cum in mente divina existat, perpetua est & immutabilis. Similiter lex naturalis, quæ participatio est æternæ, perpetuò durat. Lex etiã divina, tam vetus, perpetua fuit, constanter omnes obligando usque ad adventum Christi; quam nova, quæ duratura est usque in finem mundi: Ergo etiam leges humanæ, quæ imitari debent, quoad fieri potest, naturalem & æternam, ex quibus deducuntur, debent esse permanentes & stabiles, ut sint convenientes humanæ gubernationi communitatis, quæ postulat stabilitatem & uniformitatē. Unde leges dicuntur esse quasi fundamenta Reipublicæ, quibus nixa hæret, & veluti vincula & funiculi, quibus restricta, firma, ac fixa in capto bono perseverat. Hinc Cicero orat. pro Cluentio, leges, nervos ac sanguinem Reipublicæ appellat, atque quod sicut corpora nostra sine sanguine & nervis subfittere nequeunt, ita nec Reipublica sine legibus.

31. Porro triplici respectu lex perpetua dicitur: Primò respectu ferentis, quia durat, illo licet amoto, vel mortuo; non enim expirat lex per mortem ejus à quo fuit lata, ut dicitur cap. ultimo de officio legati, supra citato; alioquin magna fieret in Republica legum humanarum muta-

atio, non sine magno ipsius detrimento. Secundò respectu eorum quibus imponitur lex, quia non solum præsentibus obligat, sed etiam quotquot erunt imposterum partes illius communitatis. Tertiò, respectu ipsius legis, quia talis est, ex intentione & modo quo fertur, ut semel lata, semper duret, donec vel abrogetur, vel ejus materia ita mutetur, ut justa esse desinat.

Dico tertiò, lex debet ferri pro tota communitate.

Patet hæc conclusio, nam in hoc differt lex à præcepto, quòd præceptum uni, lex omnibus imponitur, quatenus illud ad privatam directionem partis, hæc ad publicam gubernationem Reipublicæ ordinatur. Unde l. ff. de legibus, sic dicitur: *Lex est commune præceptum*. Et l. *lura*, eodem titulo: *Lura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur*. Et l. *Leges sacratissima* C. eodem titulo: *Leges sacratissima, quæ confirmantur hominum vias, ab omnibus intelligi debent, ut universi, præcepto earum manifestius cognitio, vel inhibita declinent, vel permessa sedentur*.

Ratio etiam suffragatur, Tum quia lex est principalis actus prudentiæ politicæ, vel regalis, quæ per se primò respicit bonum totius Reipublicæ, vel communitatis. Tum etiam, quia lex debet esse perpetua, ut conclusionem præcedenti declaravimus: At nulla persona est perpetua pro statu præsentis, pro quo maximè leges necessariæ sunt: Ergo lex non imponitur uni privatæ personæ, sed communitati, quæ perpetua est, quatenus durat per continuam successionem.

Hanc doctrinam confirmat universalis legum inductio: nam lex æterna ad omnes creaturas legis capaces se extendit; lex naturalis, quæ æternæ legis participatio quædam est, omnes ligat; lex politica divina, tam vetus, quam nova, pro capacitate personarum, earumque exigentia, ad omnes lata est: Ergo eadem ratio est de quavis alia lege.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obijcies primò contra primam conclusionem: Multæ sunt leges, quæ privatam bonum respiciunt, ut lex naturalis de tuenda propria vita, lex elemosinæ, lex correctionis fraternalis, lex confessionis sacramentalis, quæ salutem supernaturalem penitentis respicit, & idem est de legibus aliorum Sacramentorum. Demum privilegium veram habet rationem legis, dicitur enim privata lex in cap. *Privilegium* dist. 3. & tamen respicit bonum particulare aliqujus personæ, illius scilicet in cuius favorem conceditur: Ergo non est de ratione legis ad bonum commune ordinari.

Respondet, concessio Antecedente, negando Consequentiam, nam aliud est loqui de materia proxima circa quam versatur lex, aliud de motivo formali propter quod versatur circa talem materiam; cum enim lex regula humanorum actuum, sicut in actibus humanis illa duo distinguimus, ita in lege ea distinguere debemus. Lex ergo naturalis de tuenda propria vita, respicit bonum privatum personæ particularis, ut materiam proximam circa quam versatur, habet tamen bonum commune pro motivo, quod per se primò respicit; cum enim quilibet homo sit pars naturæ humanæ, & pars per se ordinatur ad totum, sicut imperfectum ad perfectum, fit quod bonum cuiuslibet hominis in particulari per se ordinatur ad bonum

bonum totius naturæ humanæ; unde author & confervator totius naturæ, cuius interest respicere tale bonum, rectè præcipit, ut quilibet confervet propriam vitam, ut confervetur bonum totius naturæ, quod non nisi in individuis potest subsistere. Idem cum propositione dicendum de aliis præceptis in objectione recensitis, nam licet præceptum elemosinæ, & correctionis fraternæ, respiciant bonum privatum particularis personæ, ut materiam proximam, tamen id totum ordinant in bonum commune, ad quod pertinet ut pauperes alantur, ne pestes aut furta grassentur in Republica, & quod vitia emendentur, quæ sunt contra bonum commune naturæ rationalis. Similiter licet leges sacramentorum, & aliæ supernaturales, ad bonum particulare ordinentur, ut ad materiam proximam, hoc tamen totum est in ordine ad bonum commune, quod per se primò respiciunt; ordinantur enim ad cultum Dei ultimi finis, & ad perducendos homines, qui illis legibus utuntur, ad Deum ultimum finem supernaturalem, qui est bonum commune totius naturæ humanæ, ut ad illum elevata, non quidem communitate generis aut speciei, sed communitate finis in quo omnes homines communicant, ut ait D. Thomashic art. 2. ad 2.

37 Ad id quod subditur de privilegio, respondent alicui, privilegium non habere rationem legis proprie dicte, sicut nec præceptum, vel sententiã Judicis. Sed quid quid sit de hoc, de quo infra, hoc dato, consequentia neganda est. Licet enim privilegium respiciat bonum privatum alicujus personæ, ut materiam proximam, hoc tamen cedit in bonum commune, quod alicui sunt privilegiati, propter strenuè facta in obsequiũ Republicæ, ut alii accendantur ad promovendum bonum commune, per opera studiosa & ardua.

38 Obijcies secundo: Leges positive exigentes tributa, veræ leges sunt, & tamen non respiciunt bonum commune, imò multoties illud videntur destruire, sed privatam Regis commoditatem: Ergo non est de ratione legis, quod bonum commune respiciat.

39 Respondeo, leges tributorum respicere privatam Regis commoditatem, ut materiam proximam, sed hanc ordinare ad Republicæ facultatem, ut nimirum Rex per vestigalia thesaurum acquirat, quo Republica in bello defendatur, & in pace confervetur.

40 Obijcies tertio contra secundam conclusionem: Lex vetus duravit solum usque ad adventum Christi, & multæ sunt leges humanæ, quæ successu temporis mutantur: Ergo non est de ratione legis quod sit perpetua: præsertim si sermo sit de legibus humanis, quia homines legem ferentes, cum sint mortales, non possunt obligare in perpetuum.

41 Respondeo, legem veterem fuisse perpetuam pro eo statu pro quo lata fuit, nam quandiu per Evangelicam, ad quam ut ad perfectiorè disponebat, revocata non fuit, semper obligabat. Quod ut melius percipiatur, Notandum est, quod perpetuitas quæ legi adscribitur, non est positiva, scilicet quæ semel lata, nunquam mutari possit, sed negativa, ut quandiu consuetudine, vel consensu & voluntate Principis non revocatur, semper obligandi vim obtineat, hæc enim perpetuitas sufficit ad distinguendam legem à præcepto, quod non modò negativè, sed etiam positivè temporale est, durans tantum ad

Tom. III.

A vitam præcipientis, nisi expressè confirmetur ab habente potestatem. Ex quo patet, quod leges etiam humanæ ex natura sua sunt perpetuæ, tamen successu temporis voluntate Principis revocari possunt.

Nec obstat quod homines legem ferentes sint mortales, nam leges Ecclesiasticæ feruntur auctoritate Christi, qui non moritur, & hanc potestatem contulit Ecclesiæ: Civiles verò feruntur auctoritate Republicæ, quæ similiter non moritur, nam illa jus suum transtulit in eos quos constituit gubernatores & legislatores.

Obijcies quarto contra tertiam conclusionem: In jure Canonico distinguuntur Canones legem privatam à publica, & hanc quidem volunt imponi communitati, illam verò privatam personæ, Cod. licet, de Regularibus, & Cod. Dna sunt, 19. quæst. 2. Idemque traditur in jure Civili. Nam Institut. de jure naturali, gentium, & civili, §. sed & quod, dividuntur leges Principis, in generales, quæ omnes tenent, & personales, quæ nec ad exemplum trahuntur, quoniam non hoc Princeps vult. Nam quod alicui ob meritum indulget, vel si quam penam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit, personam non transgreditur: Ergo de ratione legis non est, quod feratur pro tota communitate.

Respondeo Canones citatos, per legem privatam, intelligere votum ex speciali inspiratione Spir. S. factum, vel ipsam inspirationem, quæ lex improprie dicitur & analogicè, eò quod scribatur in corde, & impellat, vel obliget, ut lex Instituta verò loco citato, per legem personalem intelligunt eam, quæ fertur in favorem aut in pœnam alicujus personæ, & successorum: vel cujus executio ad illam pertinet. Sed non negant fieri communitati respectivè, id est pro illis, ut membris communitatis, & in commune bonum, saltem mediatè, quatenus, ut jam supra dixi, expedit communi bono merita aliquorum & excellentiæ privilegiis donari, ut alii accendantur ad bonum Republicæ promovendum per opera ardua & studiosa.

§. III.

Corollaria præcedentis doctrine.

Ex dictis colligitur, hæc tria, præceptum, sententiam, & privilegium, non habere veram rationem legis. Triplex enim inter simplex præceptum & legem reperitur differentia. In primis enim licet præceptum possit imponi toti communitati, hoc tamen non exigit necessariò, sed potest imponi personæ particulari; lex verò semper communitatem personarum respicit necessariò, ut in tertia conclusione ostensum est. Secundò, præceptum expirat morte vel amotione imponentis, etiam si absolutè & sine limitatione imponatur, lex autem non expirat morte legislatoris, cum ex natura sua perpetua sit, ut in secunda conclusione declaravimus. Tertio, præceptum potest imponi à quocunque superiori, lex verò ferri nequit nisi ab eo qui à Deo vel à Republica habet potestatem legislativam.

Similiter sententiã differt à lege, licet aliquid de illa participet; Lex enim est ipsa ordinatio superioris, sententiã verò potius est applicatio & executio legis circa privatam personam & eventum, quàm legis impositio. Unde D. Thomas infra quæst. 96. art. 1. ad 1. sic ait: Dicuntur etiam quadam

Tit

quadam

quodam legalia, non quia sint leges, sed propter applicationem legum communium ad aliqua particularia facta, sicut sunt sententiae, quae pro jure habentur. Participat verò aliquid de lege, in quantum habet perpetuitatem, sicut illa, nec expirat morte aut amotione ferentis sententiam. Cujus ratio est, quia sententia habet vigorem in virtute legis, & sic est perpetua, sicut illa. Verum est tamen, quod ad ferendam sententiam non requiritur suprema potestas legislativa Principis, sed inferior Judex, per auctoritatem derivatam ab illo, potest eam ferre, ut ex usu constat. Et ratio est, quia sicut in artificialibus disponere formam domus pertinet ad architectum, applicare tamen illam inducendo eam in aliquam singularem materiam, dolando scilicet ligna & aptando lapides, spectat ad inferiores artifices: sic in moralibus, ad Principem, qui est architectonice regiminis, pertinet disponere formas legum ad bonum commune procurandum; applicare verò illas ad singulares casus & personas, ad particulares Judices attinere potest.

Demum lex à privilegio differt, quia lex semper respicit pluralitatem personarum, & bonum commune Republicae; privilegium autem potest respicere particularem personam, & illius bonum particulare. Unde privilegium ex Isidoro lib. 5. Etymol. cap. 8. dicitur quasi privata lex, seu lex privatorum. Convenit autem cum lege in hoc quod est perpetuum, sicut illa. Quia verò exemptionem à lege, seu exceptionem legis, solum facere potest ille qui legem condere potest, hinc fit quod privilegium in concedente, supremam potestatem legislativam requirat, sicut ipsa lex in condente.

ARTICULUS III.

Apud quos resideat potestas legislativa?

44 **D**ico primò, condere legem civilem, solum pertinet ad multitudinem, vel ad eum qui curam habet multitudinis; sive sit unus, ut in imperio monarchico; sive sint multi, ut in imperio democratico. Ita D. Thomas hic art. 3. ubi rationem affert, quia lex primò & principaliter ordinatur ad bonum commune, ut art. precedenti ostensum est: Sed ordinare aliquid in bonum commune, pertinet ad communitatem, vel ad eum qui ejus curam habet; quia sicut pars respicit bonum particulare ut finem sibi proportionatum & proprium, ita tota communitas bonum commune. Ergo condere leges civiles, solum pertinet ad multitudinem, vel ad eum qui praestit multitudini & habet curam illius.

Dices, Conditor legis debet esse superior ei quem lege sua obligat: Sed Republica non est superior sibi: Ergo non potest condere leges quae ipsam obligent.

45 **R**espondeo, Republicam dupliciter posse considerari, uno modo quatenus gerit vices Dei, à quo omnis potestas ferendi leges descendit, juxta illud Prov. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores, iusta decernunt*: alio modo ut est gubernabilis in ordine ad bonum commune. Primo modo considerata, est legislativa, secundo autem modo spectata, est susceptiva legis; quia primo modo est quodammodo superior ad seipsam secundo modo considerata, quoad sufficit ut sit legislativa. Potestque id explicari & illustrari exemplo satisfactionis Christi Domini, nam in Christo idem est suppositum quod satisfacit, &

A cui exhibetur satisfactio, sed satisfacit, in quantum humanum, & sic ei satisfactio in quantum divinum, sicque est superius ad seipsum primo modo considerata. De quo fusius in Tractatu de Incarnatione.

Ex his intelliges, potestatem legislativam immediate & jure naturae residere in communitate, in Rege verò, aut quolibet alio habente potestatem condendi leges, mediate solum & jure humano: cum enim potestas condendi leges civiles, non possit commodè à tota communitate exerceri per seipsam, transferri solet ad unum, qui sit caput morale communitatis, & Princeps supremus reliquorum omnium, si monarchicum regimen instituat, vel in paucos, & optimos, si aristocraticum: vel in plures, & plebeios, si democraticum.

Sed avertendum est, tale jus dupliciter transferri à Republica in alium, proximè scilicet & remotè, proximè, quia aliquando Republica immediate eligit aliquem ad supremum regimen; remotè verò, ut quando aliquem eligit in Regem, pro se & suis successoribus; tunc enim in successores dicitur transferre remotè suam potestatem, quia non immediate eligit illos, sed mediante illorum progenitorem.

Dices, Apostolus ad Roman. 13. ait: *Non est potestas nisi à Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*: Ergo Reges & Principes habent potestatem legislativam immediate à Deo, non verò à communitate seu Republica.

Confirmatur: Si Reges acciperent suam potestatem à regno, sequeretur regnum esse supra Rem: Sed hoc non est dicendum: Ergo nec illud.

Ad instantiam respondeo, verba illa Apostoli 49 significare solum potestatem Regum & Principum esse à Deo in radice, quatenus Deus, qui est author naturae, & omnium bonorum naturalium, dedit hominibus potestatem & jus submitendi se alteri, & constituendi sibi superiores.

Ad confirmationem nego sequelam, Reges enim suppositi electione purè & simpliciter monarchicè, sunt superiores regno, licet ab ipso regiam potestatem accipiant, quia scilicet regnum ei se liberè subiecit, quemadmodum, quando quis alteri se liberè subiecit, aut vendit in servum, fit illi inferior, quamvis potestas quam hero tradit, oriatur ab ipsius voluntate.

Dico secundo, in Ecclesia Catholica esse potestatem condendi leges, quibus omnes fideles obligentur.

Hæc conclusio est certa de fide, & definita in Concilio Constantiensi, ubi proscribitur error Wiclephi talem potestatem Ecclesiae denegantis; constatque ex traditione Ecclesiae, quae à temporibus Apostolorum usque nunc, in omnibus Conciliis aliquas leges & canones statuit, ad componendos mores fidelium.

Ratio etiam suffragatur: Nam, ut supra dicebamus, in omni Republica bene instituta, est potestas imperandi quae utilia sunt ad ejus conservationem, & prohibendi quae sunt nociva: Sed Ecclesia est Republica Christiana rectè instituta à Christo: Ergo illi non deest facultas condendi leges necessarias vel utiles ad componendos fidelium mores. Quamvis enim dederit Christus suis fidelibus legem Evangelicam, hæc tamen lex multa continet in universali, quae debet determinari per legem Ecclesiasticam, vel quantum ad modum, vel quantum ad tempus, ut constat in præceptis de receptione sacramentorum.

Dico

Dico tertio, potestatem condendi Canones & leges Ecclesiasticas, apud Summos Pontifices, & Concilia legitime congregata residere.

52 Prima pars patet ex illo Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram &c.* Ubi Christus Dominus immediate per seipsum contulit D. Petro & ejus successoribus potestatem regendi Ecclesiam: Sed præcipuum vinculum regiminis est lex: Ergo immediate contulit illi potestatem condendi leges. Similiter Joan. 21. Christus verbis illis *Pascere oves meas*, D. Petro & successoribus ejus contulit potestatem pastoralem, que est potestas regendi Ecclesiam, & condendi leges ad ejus regimen necessarias. Unde hoc veritatur discernimen inter Summos Pontifices & Principes sæculares, quod illi, ut supra dicebamus, à Republica potestatem legislativam recipiunt, illi verò eam non habent ab Ecclesia, sed à Christo immediate. Unde in cap. *Novit*, de judiciis, sic loquitur Pontifex de pontificia autoritate: *Cum non humana constitutioni, sed divina innitatur; quia potestas nostra non ex homine, sed ex Deo est.*

53 Quod verò etiam apud Concilia legitime congregata resideat autoritas condendi leges Ecclesiasticas, manifestum est, quia illa Concilia representant totam Ecclesiam, in qua, ut præcedenti conclusione ostendimus, est potestas condendi leges quibus fideles obligentur. Unde in Concilio Apostolorum, quod primum omnium fuit, hæc lex lata est, Act. 15. *Ut abstinere vos ac immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.*

54 Episcopi etiam possunt in suis Diocesisibus quas expedire judicaverint leges condere, quæ constitutiones synodales, vel statuta Episcoporum appellantur, hocque etiam extra Synodum, ut colligitur ex cap. *Si quis de majori*, & obed. Capitula verò Ecclesiarum, licet aliqua decreta, quæ & actus capitulares vocantur, efficiant, statuta tamen aut leges condere nequeunt, sine consensu aut commissione Episcopi aut Papæ. De quo vide Sylvestrum verbo *Lex*, quæst. 4. Similiter Prælati Religionum habent quidem jus præcipiendi, sed non leges condendi, quod tantum penes Congregationes generales, seu Capitula generalia residet.

ARTICULUS IV.

Verum promulgatio sit necessaria, & essentialis legi?

S. I.

Duplici conclusione utraque difficultas resolvitur.

55 Dico primò, ut lex obliget in actu secundo, aliqualis ejus promulgatio necessariò requiritur. Ita comunitè Theologi cum D. Thoma hic art. 4. ubi sic discurre: *Lex se habet per modum regulæ & mensuræ actuum humanorum, quam homines sequi debent, eique suas actiones conformare: Sed id præstare nequeunt, nisi eis lex innotescat, neque lex eis potest innotescere, nisi per promulgationem: Ergo ut lex obliget, aliqualis ejus promulgatio necessariò requiritur.*

56 Confirmatur: Lex suapte naturâ est quid dirigens & illuminans, ut constat ex dictis art. 1. At quod domi latet, & est in pectore Legislatoris

A reconditum, non potest dirigere & illuminare: Ergo lex nondum cognita non potest officium legis exercere, & obligare subditos in actu secundo. Unde leges Codice de legibus, sic dicitur: *Leges sacratissimæ, quæ constringunt humanum vitas, intelligi ab omnibus debent.*

Confirmatur amplius, quia cum voluntas non possit ferri in incognitum, sequeretur homines obligari ad impossibile, si tenerentur legem servare ante sufficientem illius promulgationem.

Advertendum tamen est, me ex industria in 57 conclusione dixisse, ut lex obliget in actu secundo, aliqualem ejus promulgationem necessariò requiri, quia promulgatio non requiritur æqualiter in omnibus legibus, sed diversimodè, juxta naturam cujuslibet; nam ut omitamus legem æternam & naturam, de quibus suo loco dicemus, lex divina positiva non eget tam solemnè promulgatione, sicut lex humana; aliquando enim lex divina promulgatur solâ internâ revelatione, ut multis Prophetarum contigit; aliquando per solam externam propositionem, factam à Deo, sine aliqua solemnitate, quâ ratione Christus Dominus promulgavit suam legem Apostolis; aliquando verò per aliqua signa externa, cum solemnitate quadâ; & hoc modo lex Moisaica promulgata fuit in monte Sina, & lex Evangelica in die Pentecostes, Lex tamè humana, semper debet promulgari per signa externa, cum aliqua solemnitate, & sic obtinuit usus tam in Republica seculari quàm in Ecclesiastica. Ratio verò hujus differentie est, quia cum Deus legis divinæ institutor, sit supremus Dominus simpliciter & omnib' modis, potest modo quo voluerit intumare legem & obligare ad ejus observantiam: homo verò qui non habet tam supremum dominium, id non potest, sed cum agat veluti duplicem personam, publicam scilicet & privatam, Princeps sic debet proponere legem, ut ex modo proponendi significet se proponere illâ ut Principem condentem legem, & non ut particularem personam: hoc autem non fit nisi adhibita aliqua solemnitate publicâ, id significante: Ergo lex humana semper promulgari debet per signa externa cum aliqua solemnitate. Utrum verò sufficiat ad hujusmodi solemnem promulgationem quod denuntietur in curia Principis, an verò requiratur quod denuntietur in singulis provinciis regni, diocesisibus, aut civitatibus, dicemus infra disp. 4. cū de lege humana agemus.

Dico secundo, promulgatio non est de essentiali legis, aut ratio formalis illius, sed duntaxat conditio necessariò requisita, ut actualiter obliget sibi subditos. Est contra Medinam, Montezino, Vazquem, & alios, existimantes promulgationem esse de essentiali legis, & rationem ejus formalem ingredi. Pro qua sententia Andreas Davallius citat S. Thomam hic art. 4. sed immeritò, cum S. Doctor ibidem oppositum doceat, ut constabit ex mox dicendis.

Probat ergo primò conclusio ex D. Thoma hic art. 4. ubi asserit promulgationem esse applicationem legis ad illos qui per illam obligantur: Sed applicatio alicujus rei supponit rem jam constitutam in sua ratione formali: Ergo promulgatio supponit legem jam constitutam in sua ratione formali, & sic non est ratio formalis illius, sed duntaxat conditio necessariò requisita ut actualiter obliget.

Confirmatur: Ita se habet, ut ait S. Doctor, promulgatio legis ad legem, sicut applicatio mensuræ

suræ ad mensuratum : Sed applicatio mensuræ ad mensuratum ; supponit mensuram in sua ratione formali constitutam , ut patet inductione in omnibus mensuris : Ergo etiam promulgatio legis , eam supponit in sua ratione formali constitutam , subindeque ejus essentiam vel rationem formalem non ingreditur.

60 Probatur secundo conclusio ratione : Lex est actus prudentiæ existentis in Principe , ut constat ex dictis art. 1. Sed tota ratio formalis hujus actus salvatur ante actualem promulgationem factam subditis : Ergo & tota essentia legis. Probatur minor : Actus prudentiæ est actus intellectus practici dicentis aliquid esse faciendum : Sed ante actualem promulgationem salvatur hujusmodi dictamen : Ergo & c.

61 Probatur tertio : Lex in pectore Legislatoris recondita , non dum promulgata , apta est ad inducendam obligationem : Sed talis aptitudo sufficit ad essentiam legis , nam res per aptitudinem & actum primum , ut docent Philosophi , definiuntur , & non per actum secundum , qui modo est , modo vero non est : Ergo tota essentia & definitio legis salvatur , ante ipsius promulgationem.

62 Ut ista conclusio magis illustretur , & Adversariorum argumenta facilius dilui possint : Notandum primo , conditionem requisitam ad aliquam rationem formalem esse in duplici differentia. Aliam enim est purè accidentalis , & merè extrinseca , quæ proinde à Deo suppleri potest , sicut approximatio agentis ad passum. Alia est intrinseca & essentialis , quæ à Deo suppleri non potest , & modus intrinsecus vocari solet , qualis est apprehensio seu cognitio in objecto voluntatis , bonum enim est ratio formalis talis objecti , apprehensio vero est conditio , ad eò tamen necessaria , ut bonum non possit , etiam de potentia absoluta , terminare actum voluntatis , nisi sit apprehensum , juxta illud Augustini : *Invisa amare possumus , incognita nequaquam.* Cum ergo dicimus in conclusione , promulgationem esse conditionem necessariò requisitam , ut lex obliget in actu secundo , loquimur de conditione hujus secundæ generis , seu intrinseca & essentiali , non vero de purè extrinseca & accidentali.

63 Notandum secundo , quod sicut in calore ignis duo possumus considerare , nempe quod sit calefactivus , & quod actu calefaciat : primum autem convenit illi essentialiter , secundum vero accidentaliter ; primum antecedenter ad actualem applicationem , secundum non nisi post illam : sic in lege considerare possumus , & quod sit obligativa in actu primo , ut ita dicam , & quod actualiter obliget. Primum est illi essentialiale , eique convenit ante actualem promulgationem , secundum accidit ei , cum sit actus secundus respectu primi , & non convenit ei , nisi post promulgationem. Dicimus ergo in conclusione , quod sicut applicatio non est ratio formalis , neque conditio ut calor ignis sit calefactivus , bene tamen est conditio ut actu calefaciat : ita promulgatio non est ratio formalis , imò nec conditio ut lex sit obligativa in actu primo , subindeque non ingreditur illius essentiam , sed sed totam illam supponit , sicut applicatio caloris , supponit totam essentiam caloris , est tamen conditio ut actualiter obliget sibi subditos ; cum hac differentia , quod applicatio caloris possit suppleri à Deo , quia est tantum conditio acci-

64 dentalis ; promulgatio vero non potest suppleri ab illo , quia est conditio essentialiter requisita , cum requiratur per modum propositionis objecti voluntatis , quæ cum sit appetitus rationalis , id est sequens ductum rationis & cognitionem intellectus , non potest ferri in incognitum.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obijcies primò contra primam conclusionem : Ad revocationem legis non requiritur promulgatio : Ergo nec ad ejus constitutionem.

Respondent aliqui , negando consequentiam & paritatem , quia (inquirunt) plura requiruntur ad construendum , quàm ad destruendum. Sed hæc solutio displicet , nam licet ut plurimum plus requiratur ad ædificationem , quàm ad destructionem ; hoc tamen non semper est verum , sed contingit aliquando , totum quod requiritur ad constitutionem , requirit ad destructionem ; maxime quando modus destructionis est ejusdem rationis ac modus constitutionis , ut contingit quando una lex revocatur per aliam. Imò contingere potest , id quod sufficit ad constitutionem , non sufficere ad destructionem , ut patet in matrimonio , in quo consensus utriusque conjugis sufficit ad constitutionem matrimonii , non vero ad ejus dissolutionem. Unde melius respondetur , negando Antecedens , dum enim lex non revocatur per solemnem promulgationem , censetur moraliter perseverare cum sua prima & legitima promulgatione , & consequenter obligare in actu secundo ; sicut dum valor monetæ non revocatur revocatione solemnè , intimatà subditis , moraliter loquendo censetur manere , ut constat ex usu.

Obijcies secundo contra secundam conclusionem : Gratianus cap. *In istis* dist. 4. sic ait : *Leges instituntur , cum promulgantur* : Ergo ante promulgationem non sunt , subindeque promulgatio pertinet ad rationem formalem earum.

Confirmatur ex D. Thomæ hic art. 4. dicente quod ut lex virtutem habeat obligandi , necesse est ut promulgetur : Ergo ante promulgationem non habet rationem formalem legis. Consequentia patet , quia ad rationem formalem legis pertinet vis ad obligandum , unde lex à ligando dicitur , ut idem S. Doctor art. 1. asserit.

Confirmatur amplius , quia in definitione legis quam tradit S. Thomas hic art. 4. ad calcem corporis articuli ingreditur promulgatio , ut constabit ex infra dicendis : Ergo illa pertinet ad rationem formalem legis , nam definitio debet explicare rationem formalem rei , sicut explicat illius essentiam.

Ad objectionem respondeo autoritate illà Gratiani solum probari , quod per promulgationem solum instituntur leges completæ , tanquam per conditionem , quantum ad vim obligandi in actu secundo , non vero tanquam per rationem formalem & quid dicitur.

Ad primam confirmationem similiter dicendum , quod quando D. Thomas ait quod ut lex virtutem habeat obligandi , necesse est ut promulgetur , solum intendit , legem ante promulgationem non habere vim obligandi in actu secundo , quia promulgatio , licet non sit de essentia legis , aut ratio formalis illius , est tamen conditio essentialiter requisita , ut lex actualiter obliget

get sibi subditos, ut in secunda conclusione diximus. Unde quando dicitur, quod ut lex habeat vim obligandi in actu secundo, requiritur ut promulgetur, *ly ut reduplicat tantum conditionem intrinsecam, non vero rationem formalem*; sicut quando dicitur quod ut bonum habeat vim movendi voluntatem in actu secundo, requiritur ut cognoscatur, illique per intellectum proponatur, particula *ut* exprimit solum conditionem intrinsecam, non vero rationem formalem objecti motivi voluntatis. Ex quo patet ad secundam confirmationem, in definitione enim alicujus non solum potest ingredi id quod se habet ut ratio formalis, sed etiam id quod se habet per modum conditionis intrinsecæ; sic enim in definitione fidei ingreditur obscuritas, & in definitione objecti voluntatis, apprehensio intellectus. Sic ergo D. Thomas definiens legem, non solum quantum ad rationem formalem illius, sed etiam ut est in esse completo obligandi in actu secundo, posuit in ejus definitione promulgationem, quæ est modus intrinsecus illius ut obligantis in actu secundo.

67 Obijciens tertio: Si promulgatio non esset de essentia legis & ratione formali illius, sed duntaxat conditio, sequeretur quod ante promulgationem lex humana obligaret subditos, quomodocumque eis innotesceret: Sed hoc dicitur nequit, ut omnes fatentur: Ergo nec illud. Sequela Majoris probatur. Si promulgatio non sit de essentia legis, lex humana ante promulgationem habebit totam suam essentiam & rationem formalem: Ergo quomodocumque illa innotescat, obligabit subditos, cum vis obligandi sit inseparabilis à ratione formali legis.

Nec valet si dicas, quod licet lex humana ante promulgationem habeat omnem suam rationem formalem, deest tamen ei applicatio, quæ fit per promulgationem, & sic non habet vim obligandi. Nam semel constituta lege per suam rationem formalem, sufficienter applicatur per notitiam ejus, quomodocumque habeatur, cum applicatio ad nihil aliud requiratur, nisi ut lex veniat in notitiam subditorum.

68 Respondeo, negando sequelam Majoris, & ad ejus probationem, approbo responsionem datam, & ad illius impugnationem dico, quod ut lex humana obliget in actu secundo, debet innotescere & applicari subditis, non per quamcumque notitiam, sed per notitiam legi humanæ proportionatam: hæc autem solum habetur, cum Princeps illam proponit, non ut persona privata, sed ut persona publica, subindeque cum eam facit intimare cum aliqua solemnitate; unde si alio modo innotescat, illa notitia non sufficit ad obligandum.

§. III.

Corollarium præcedentis doctrinæ.

69 EX dictis colligitur legem sic rectè definiti à D. Thoma hic art. 4. in calce corporis articuli: *Lex est quadam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata.* Quam definitionem elicit S. Doctor ex quatuor articulis hujus questionis, in quibus totam legis essentiam declarat. Nam in primo ostendit, quod sit ordinatio rationis. In secundo, quod debeat respicere bonum commune. In tertio, quod debeat ferri ab eo qui curam habet

communitatis. In quarto denique, quod debeat esse ab eo promulgata. Nihil verò aliud ad essentiam legis requiritur.

Occasione solutionis ad tertium, art. 4. hujus questionis, ubi S. Doctor ait, quod *promulgatio præsens ad futurum extenditur per firmitatem scripturæ, quæ quodammodo semper legem promulgat*; quaerunt hic aliqui, an sit de ratione legis, quod sit scriptis mandata?

Sed breviter respondeo negativè: Id enim constat primò ex Aristotele 10. Ethic. cap. ultimo, ubi sic ait: *Scriptæ ne sint, an non scriptæ leges, interesse nihil videtur.* Secundò ex jure civili Inst. de jure naturali, gentium, & civili, §. Sed & quod constructum est, ubi sic dicitur: *Quodcumque constituit Imperator per epistolam, vel cognoscens decrevit, legem esse constat.* Ubi dividit decretum à scriptura, & utrumque legem esse affirmat. Tertio ex jure Canonico: nam in cap. *Consuetudo* dist. 1. dicitur non referre quod lex scripturæ an ratione consistat, quoniam ratio legem commendat. Id demum variis exemplis suaderi potest: Nam in statu innocentie præceptum de non edendo cibo vetito, quod Deus primis parentibus imposuit, scriptum non erat, ut ex capite z. Genesis constat; & tamen illud veram rationem legis habebat, cum non tantum primos parentes, sed eorum etiam posteros, si in statu innocentie permansissent, obligaret. Lex etiam Decalogi, quæ præcepta naturalia (unico dempto, quod est de sabbato observando) continet, & quæ propterea in lege naturæ obligabat, non fuit scriptis mandata, nisi post duorum annorum millia, nempe cum Moyse legem illam, quam in duabus tabulis lapideis, digito suo Deus descripserat, scriptis consignavit. Similiter lex Evangelica veram haberet rationem legis, tamen si non esset scriptis mandata, per hoc solum quod verbo tenus esset à Christo instituta & promulgata, & in cordibus hominum, id est in eorum memoria, scripta maneret, juxta illud Jeremiae 31. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Quod ponderans Apostolus ad Hebræos 8. & 10. asserit hanc esse prærogativam novi testamenti, ut non atramento sed spiritu in cordibus hominum scribatur. Unde ut docet D. Thomas 3. part. quart. 42. art. 4. Christus Dominus doctrinam & legem suam non scripto sed verbo tradidit, eaque multo tempore obligavit, spatio scilicet octo annorum, antequam litteris mandaretur, ut docent Theophylactus in præfatione in Matthæum, Irenæus lib. 3. contra hæreses cap. 1. & Chrysostomus homil. 1. in Matthæum. Denique consuetudo vim legis habet ex communi Jurisconsultorum axiomate, & tamen non solet nec debet scribi, saltem à Legislatore, aliàs rationem consuetudinis non haberet: Ergo non est de essentia legis, quod sit scriptis mandata.

Verum tamen est, quod ad melius esse, & ut suavis ordo constituendi legem observetur, oportet illam scripto tradi, quia cum ex natura sua sit stabilis, immobilis, & perpetua, connaturaliter petit illum modum ad sui consistentiam, quo melius immobilitas & perpetuitas illius conservetur, & tenacius ac firmius memoriæ hominum infigatur: hic autem modus est scripturæ, ut de se patet, & docet S. Thomas verbis supra relatis, quibus ait quod *promulgatio præsens ad futurum extenditur per firmitatem scripturæ, quæ quodammodo semper legem promulgat*: Ergo &c.

ARTICVLVS V.

Quenam sit legis divisio?

- 70 **L**ex generaliter dividitur in divinam & humanam: Lex divina est illa, quæ à Dei auctoritate immediatè vim habet, licet ejus promulgatio non fiat à Deo immediatè, sed interventu Angeli vel hominis. Cujusmodi fuit lex verus à Deo tradita Moysi per Angelum, & per eum promulgata, & lex Evangelica, à Christo lata, & partim per ipsum, partim per Apostolos publicata. Lex humana est illa quæ fertur immediatè humanâ auctoritate, licet à Deo acceptâ. Primus verò inter homines legislator fuit Moyses apud Hebræos, Phoroneus apud Græcos, Timegistus apud Ægyptios, Solon apud Athenienses, Lycurgus apud Lacedæmones, & Numma Pompilius apud Romanos.
- 71 Lex divina subdividitur in æternam, naturalem, & positivam, quia lex Dei spectari potest vel ut ab æterno concepta, vel ut impressa cujuslibet hominis intellectui, vel ut publicâ promulgatione manifestata. Lex verò divina positiva, in veterem & novam subdividitur. Prima est illa quam Deus dedit Moysi, per ministerium Angelorum, in monte Sinai, & per Moysen populo Israëlitico. Secunda ea est quam tulit Christus, novi testamenti auctor, & partim per seipsum, partim per Apostolos promulgavit. Sicut autem vetus triplicis generis præcepta continebat, nempe moralia, cærimonialia, & judicialia; sic nova etiâ triplicia præcepta complectitur, nempe fidei, sacramentorum, & motuum, ut fufius exponemus infra cum de lege nova differemus.
- 72 Lex humana in Ecclesiasticam & civilem subdividitur. Illa fertur potestate Ecclesiasticâ, ut Papæ, & Conciliorum; ista potestate sæculari, ut Regum & Imperatorum. Prima jus Canonicum, altera jus Civile appellatur.
- 73 Corpus juris Canonici dividitur in decretum & decretales. Decreti collector & ordinator est Gratianus, Monachus Ordinis S. Benedicti, qui post veteres canonum & decretorum collectores, ingens illud opus contexuit & composuit, partim ex Summorum Pontificum decretis, partim ex canonibus Conciliorum, partim ex dictis & sententiis Sanctorum Ecclesiæ Patrum. Hoc autem opus correctum & editum fuit auctoritate Gregorii XIII. Summi Pontificis.
- Decretum verò in tres partes dividitur. Prima pars continet distinctiones centum & unam, in quibus de jure divino & humano, deque his quæ ad mores componendos, quæq; ad disciplinam Ecclesiasticam spectant, tractatur. Secunda continet causas triginta sex, & qualibet causa in varias quæstiones distribuitur. Causæ autem trigesima sexta inseritur Tractatus de penitentia, qui distinctionibus quinque perficitur. Tertia denique pars decreti, quæ agit de consecratione, quinque distinctiones complectitur.
- Quod attinet ad decretales, quo nomine propriè significantur rescripta seu Epistolæ Summorum Pontificum, ad petentium preces aut relationes emissa, ex fuerunt collectæ auctoritate Gregorii IX. Summi Pontificis, per S. Raymondum, ordinis Prædicatorum, ipsius Capellanum, & Penitentiarium, & divisæ in quinque libros. Quoties autem decretales simpliciter al-

A legantur, Gregoriana per excellentiam intelliguntur.

His quinque libris decretalium Gregorii, additus est alius liber decretalium à Bonifacio VIII. Summo Pontifice, quem librum ideo sextum nuncupari voluit. Hoc Bonifacii volumen quinque libros comprehendit.

Sunt & aliæ constitutiones seu decretales, quæ auctorem habent Clementem V. Fuerunt autem editæ & publicatæ ab ejus successore Joanne XXII. solentque appellari Clementina, & divisæ sunt in quinque libros.

Clementinis adjunctæ sunt ab eodem Joanne Papa constitutiones viginti, quæ *Extravagantes* appellantur, quasi vagæ & excurrentes extra prædictos decretalium libros.

Denique sunt aliæ constitutiones à diversis Romanis Pontificibus editæ, quæ *Extravagantes communes* inscriptæ sunt, & quinque libros continent.

Assignat autem Gratianus à dist. 14. usque ad 25. sex principia seu fontes, ex quibus totum jus canonicum eruitur, seu derivatur, nimirum Scripturam sacram, Traditiones, quæ ab Apostolis tanquam ab Evangelii præconibus promulgatæ sunt; Canones Apostolorum, qui tantæ auctoritatis non sunt, quantæ sunt Traditiones; Decreta Summorum Pontificum, & Conciliorum generalium; Concilia particularia, Summi Pontificis ealculo confirmata; & Epistolæ Decretales Summorum Pontificum.

Librorum verò juris civilis, ab Imperatore Justiniano collecti, ordo & divisio est hujusmodi. Justinianus cum animadverteret jus Romanum, quod civile per excellentiam appellatur, in immensam & confusam molem excrevisse, statuit illud certis & brevioribus finibus concludere. Erant autem ante ipsius tempora tres Codices, quibus continebantur leges & constitutiones anteriorum Imperatorum, Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, ex quibus unum confecit, quem de suo nomine nuncupavit. Peracto Codice Justinianus animum adjectit ad veterum Jurisconsultorum volumina, quorum infinitam prope multitudinem, & in duo millia librorum dispersam, coarctavit ac digessit in quinquaginta libros, qui ideo libri Digestorum appellantur, vel Pandectarum, ducto nomine à græcis vocibus *πᾶν δὲ γινώσκω*, hoc est totum capio, quia universam veteris jurisprudentiæ scientiam continent. Deinde ut haberent legum cupidiores faciliem & simplicem viam, quæ progredi possent ad amplissimam juris scientiam, Justinianus componi curavit quatuor Institutionum libros, ut essent totius juris elementa atque principia. Sed quoniam priori illi Codici pleraque deesse videbantur, Justinianus alium auctiorem & emendatiorem edidit, quem vocavit Codicem repetitæ prælectionis; & hic est Codex, quem habemus, & quo utimur. Denique idem Imperator varias constitutiones, quas deinceps imperii sui tempore promulgavit, in unum librum redegit, & has constitutiones modò Novellas, modò Authenticas appellamus. Ergo totum jus civile constat, & compositum est, ex Codice, qui duodecim libris à solvitur, & quinquaginta libris Digestorum, seu Pandectarum, ex quatuor libris Institutionum, & unico libro Novellarum.

ARTICULUS VI.

Officia, effectus, & actus legis, breviter exponuntur.

- 75 Dico primò, duo esse præcipua legis officia, nempe dirigere, & obligare.
- Prima pars patet, nam de ratione mensuræ & regulæ est quod sit directiva mensurati & regulati: Sed lex est mensuræ & regulæ actuum humanorum, ut constat ex dictis art. 1. Ergo est directiva hominum, eisque ostendit quid agere vel omittere debeant, quam ob causam vocatur lux Proverb. 6. *Mandarum lucerna est, & lex lux.* Et Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuam, & lumen semitis meis.*
- Secunda etiam manifesta est, lex enim à ligando dicitur, quia per eam (ut ait S. Thomas) *obligantur subditi ad ejus observantiam.* Vel ut loquitur Cassiodorus, *ed quod animos nostros liget, suisque teneat obnoxios constituit.* Hæc autem obligatio, vel oritur ex ipsa rerum natura, si lex naturalis est, vel ex potestate & voluntate superioris, si positiva est.
- 76 Dico secundò, præcipuus legis effectus est facere bonos subditos. Ita S. Thomas hic quæst. 92. art. 1. ubi hanc rationem affert: Lex tendit ut faciat subditos obediētes sibi: Ergo ut eos faciat bonos, cum subditorum propria virtus, per quam fiunt boni, consistat in eo quod bene obediunt legi, sicut propria virtus Principis est, ut bene obediunt legi, sicut propria virtus Principis est, ut bene subditis imperet.
- Porro lex facit subditos bonos, vel simplicitet, vel secundum eam rationē, quæ ei subditi sunt, ut patet ex intentione cuiusque legis. Lex enim divina, præsertim Evangelica, intendit ut homo fiat simpliciter bonus, non modo in exteriori opere, sed etiam in interiori animo, atque adeo ut fiat filius Dei adoptivus per gratiam. Lex naturalis, ut fiat bonus virtutibus moralibus, quæ naturæ commensuratae sunt. Lex civilis, ut fiat bonus civis, qui exterius faciat ea, quæ ad pacem Reipublicæ sunt necessaria. Lex Ecclesiastica, ut fiat bonus Clericus, qui satis faciat suo muneri.
- Dico tertio, quatuor sunt actus legis, nimirum præcipere & prohibere, permittere, & punire. Ita S. Doctor quæst. citatâ art. 2.
- 77 Probatur primo, quantum ad tres primos, ratione quam ibidem insinuat: Dantur legis effectus correspondentes humanorum actuum differentis: Ergo sicut sunt tres humanorum actuum differentia genericæ, scilicet bonitas, malitia, & indifferentia; cum actus humani sint vel ex genere boni, vel ex genere mali, vel ex genere seu ex objecto indifferentes: sic legis in genere tres effectus sunt, scilicet præcipere, prohibere, & permittere; nam præcipiuntur actus boni, prohibentur actus mali, & permittuntur indifferentes.
- 78 Probatur etiam quantum ad quartum, quia lex efficaciter actus bonos præcipere & malos prohibere non posset, nisi subditos ex timore pœnæ posset ad bonum inducere, & retrahere à malo: Ergo punitio est etiam actus legis.
- 79 Dices, sicut homines incitantur ad bonum, & retrahuntur à malo, per pœnas, ita etiam & per præmia: Ergo sicut punire est actus legis, ita

A etiam & præmiare, & sic erunt quinque actus legis, & non solum quatuor.

Sed nego consequentiam & paritatem, ob triplicem rationem discriminis. Prima est D. Thomæ hic quæst. 92. art. 2. ad 3. quia præmiare ad quemlibet pertinere potest, & sic cum non sit actus superioris, non potest esse actus legis. Punire verò non potest pertinere nisi ad ministrum legis, cujus autoritate pœna infertur, unde est actus superioris & legis. Secunda est, quia punire inducit ad operandum, per modum cuiusdam coactionis, præmium verò non ita, sed per modum cuiusdam exhortationis & quasi consilii, ac proinde illud est actus legis, non verò istud. Tertia est, quia virtus secundum se ipsam habet sufficientem honestatem, ut propter se ipsam appetatur, unde sibi ipsi est sufficiens præmium, subindeque ad inducendum ad virtutem, quod fit per legem, non requiritur propositio alterius præmii; requiritur autem comminatio punitiois, ut homines, quorum sensus proni sunt ad malum ab adolescentia sua, propter corruptionem naturæ, timore pœnæ non sequantur passiones, sed legi obediunt, & sic bonum commune promoveatur.

Ad majorem horum actuum intelligentiam, observandum est primò cum Contrado hic qu. 92. art. 2. quod illi non dicuntur actus legis, quasi sint elicit ab ipsa, quoniam lex non est habitus, nec potentia, & ita non habet actus elicitos; sed illa quatuor dicuntur esse actus legis, quasi integraliter, quia quodammodo integratur lex ex istis quatuor; non quia in qualibet lege in particulari reperiantur omnia ista, sed quia ad legem in communi pertineant; ita quod lex civilis v.g. integretur ex hoc quod præcipit quædam, prohibet alia, aliqua etiam permittit, & adversus transgressores pœnas decernit.

Advertendum est etiam, permissionem, quæ est tertius actus legis, non consistere in mera negatione præcepti & prohibitionis, ut existimat Lorca hic disp. membro 2. circa finem, sed esse actum positivum, quo legislator in ordine ad bonum commune, & ut majora mala vitentur, statuit non prohibere aliquos actus indifferentes, aut parum malos, & permittere ut impune fiant. Talis est lex *Gracchus* in C. ad legem Juliam de adulteriis & stupro, quæ sanxit non esse puniendum eum, qui alterum cum uxore in adulterio deprehensum occideret. Et lex *Nec in ea*, ff. ad legem Juliam, de adulteriis obercendis, quæ statuit non esse puniendum parentem, qui occiderit filiam in adulterio deprehensam. Similiter leges civiles, ad vitanda majora mala, permittunt meretrices & usurarios in civitatibus, statuuntque ut, ob bonum commune Reipublicæ, usura, & simplices fornicationes à Judicibus non puniantur. Licet enim illi actus in ordine ad finem legis naturalis, qui est bonum rationis, pessimi sint, subindeque per legem naturalem non permittantur, sed prohibeantur; tamen in ordine ad finem legis civilis, qui est bonum temporale Reipublicæ, indifferentes sunt, aut parum mali; malum enim Reipublicæ, quod confurgit in illis ex una parte, refarcitur per bonum, quod evenit illis ex alia; occisio namque adulteræ mala est Reipublicæ, in quantum ab ea tollitur una pars ejus, sed hoc compensatur aliunde, ex eo nimirum quod timore occisionis plura evitantur adulteria.